

een ethiek voor de communicatiemedia ?

louis meerts

De ethische vraagstelling behoort tot de actuele problemen van onze dagen. Niet enkel de vooruitgang van de wetenschap, vooral van de medische wetenschap of de vragen rondom de aanwending van de kernenergie, hebben deze vraagstelling in het brandpunt van de actualiteit geplaatst, doch ook de schrijvende tegenstelling tussen arm en rijk in onze wereld, de problemen in verband met de bestaande economische ordening, de aangroei van de wereldbevolking, de werkloosheid van een gedeelte van de jonge generatie in een aantal landen, het vluchtelingen-probleem, de bezoedeling van de natuur, dit alles heeft een sterke ethische reflex wakker gemaakt. Waarheen leidt ons deze ganse evolutie, wat is mogelijk maar ook geoorloofd, waar liggen grenzen en hoe deze te ontdekken, welke zijn onze verantwoordelijkheden? Het zijn vragen die inwendig of duidelijk uitgesproken bij ontelbaren leven.

Bewijzen hiervan vinden wij in de vele colloquia en studiesamenkomsten, in de talrijke publikaties die zich steeds intenser met deze problematiek bezighouden. Denken wij maar even aan de commissies voor biomedische ethiek die aan verschillende universiteiten, ook aan onze Alma Mater, werden opgericht. Ook binnen de Hoge Gezondheidsraad van ons land wordt de oprichting van dergelijk overlegorgaan voorbereid, wat trouwens ook elders het geval is, en de publikatie van prof. P. Schotsmans: "*En de mens schiep de mens - medische revolutie en ethiek*" (1987), is sprekend voor menige andere uitgave dienaangaande. Onlangs werd aan de universiteit van Straatsburg door Bernard Bastian, geneesheer, een doctoraatsthesis voorgebracht over dezelfde problematiek. Ook hij gaat op zoek naar een antwoord op de steeds talrijker en ingewikkelder wordende ethische vragen gesteld door de biomedische technieken.

Maar ook op het vlak van de economie is een grote ethische bekommernis ontstaan. En deze belangstelling is niet speciaal gegroeid in sociale, wijsgerige of theologische middens, maar wel bij hen die zich op de eerste plaats met economische problemen bezighouden. In de business schools van grote Amerikaanse universiteiten is de ethiek van het zakenleven onderwerp geworden van wetenschappelijk onderzoek en van onderricht, en ook aan onze universiteit werd in het voorbije academiejaar een centrum voor economie en ethiek opgezet. Men wil ethische bezinning en economische wetenschap en praktijk nauwer met mekaar confronteren, ethische grondslagen verduidelijken voor economie en bedrijfsleven. Op een vergadering van de Orde van de Prince sprak in de lente van 1987 de voorzitter van de Kredietbank J. Huyghebaert over "ethiek en management".

Dit doet denken aan een voordracht die prof. J. Basile (U.C.L.) een aantal jaren geleden hield in verschillende grote ondernemingen in Japan, en waar hij de gedachten ontwikkelde, die wij terugvinden in zijn vroeger boek "Croissance 3" (1973). Hij vergelijkt de technische evolutie en de sociale vooruitgang met de noodzakelijke ethische bezinning om een humane en evenwichtige maatschappij op te bouwen. De Federatie van de Japanse Industrie liet zijn uiteenzetting op 500.000 exemplaren verspreiden. En in diezelfde tijd zei de Duitse Bondsminister Balke in verband met nieuwe elektronische technieken: "Het opzoekingswerk van de ingenieur situeert zich in de onbegrensde zone van de menselijke angst en de menselijke verwachtingen, en hiertegenover kan hij ethisch niet neutraal blijven".

Wat hier reeds jaren geleden werd gezegd, wordt in onze dagen met grotere nadruk herhaald. Begin oktober 1987 organiseerde het "Deutsche Institut für Bildung und Wissen" in Paderborn een symposium over "Ethiek, wetenschap en technologie". Hier werd onderstreept dat de ethische vraagstelling méér actueel is dan ooit, daar de mens in toenemende mate is blootgesteld aan wetenschappelijke experimenten, die ook genetische manipulatie niet uitsluiten. De ethische bezinning moet hier verder gaan dan grensbepalingen en verboden, doch zoeken naar de diepere grond voor oriëntaties en houdingen. Er werd door vooraanstaande professoren gepleit voor vernieuwing van het metafysisch denken ten overstaan van de plaats en de betekenis van de moderne wetenschap in verband met de persoonlijke verantwoordelijkheid en het beeld dat men zich maakt van de mens.

Het is dan niet te verwonderen dat ook op het gebied van de sociale communicatiemedia de vraag naar ethische bezinning duidelijker wordt gesteld en sterker weerklinkt. Zij hebben in onze maatschappij toch een enorme plaats ingenomen en zijn van essentiële betekenis in de hedendaagse gemeenschap, terwijl de technische evolutie van de media steeds verder gaat.

Zeer lange tijd werden in de vorige eeuwen, vooral sedert het ontstaan van het gedrukte nieuws, waarde-oordelen uitgesproken over dit sociaal medium, waarbij het als goed of verkeerd, toegelaten of te veroordelen werd bestempeld vanuit uiteenlopende standpunten die op de eerste plaats en vaak uitsluitend een uitspraak deden in verband met het dienstkarakter van het medium. Kerkelijke en politieke gezagdragers, vooraanstaanden uit het wetenschappelijk of cultureel leven gaven hun goedkeurend of afkeurend oordeel naargelang het medium al dan niet volledig trouw in dienst stond van hun zienswijzen en hun opvattingen. Echt ethische vragen kwamen hier niet aan bod.

Wanneer als gevolg van de Verklaring over de rechten van de mens en van de burger bij de Franse revolutie ook de persvrijheid in de grondwetten van de Europese staten werd opgenomen, en in de loop van de 19e eeuw allerlei nieuwe dagbladen werden opgericht, zien wij in de tweede helft van deze eeuw praktische handleidingen voor journalisten verschijnen, waarin gesproken wordt over de eigenschappen die een journalist moet bezitten. Het zijn vaak technische en moraliserende beschouwingen, beroepsregels, de eerste pogingen om te komen tot een soort praktische deontologie voor de journalist (1).

Een der eersten die het woord ethiek gebruikt voor dergelijke publikaties is N.A. Crawford in 1924 met als titel voor zijn boek: *The ethics of journalism* (2).

En in de jaren dertig verschijnen de eerste studies die de plichtenleer van de journalist veelzijdiger gingen belichten.

Wij zouden kunnen zeggen dat in de tijd na de eerste wereldoorlog, zowel in de Verenigde Staten als in Europa, handleidingen voor journalisten werden uitgegeven met een aantal praktische aanbevelingen voor hun beroep. Het zijn de eerste codices, die later, na de tweede wereldoorlog in een groot aantal landen worden uitgegeven, en die kort en bondig een aantal voorschriften formuleren zonder verdere verklaring (3). Wat zij bedoelen kunnen wij lezen in de inleiding van de Belgische codex, *Rechten en plichten van de journalist* (4), waar gezegd wordt: "Wij bepalen de plichtenleer, de beroepsmoraal als de leer van de regels die in een beroep in acht genomen moeten worden". Deze codices zijn voor een gedeelte uit de ervaring gegroeid. Zij geven als eerste en voornaamste principe aan: de eerbied voor de waarheid. De diepere betekenis hiervan en het waarom worden niet verder onderzocht.

Daarom is het hier wel de gelegenheid om even te verduidelijken wat wij verstaan onder juridisch statuut van de media, deontologie of plichtenleer en ethiek van de media.

In het juridisch statuut gaat het over de bepalingen, vrijheden, voorrechten, verplichtingen die bij wet zijn vastgelegd in een bepaald land. Hier kunnen verschillen bestaan tussen de onderscheidene landen. Een duidelijk voorbeeld is het recht van antwoord.

De plichtenleer of deontologie zijn de regels, voorschriften, verplichtingen die binnen het beroep zijn overeengekomen en vastgelegd. Zij gaan verder dan wat juridisch, bij wet, is bepaald. Wanneer overtreding van de wet is verboden met sanctie van officiële zijde, kunnen deontologische fouten evt. binnen het kader van het eigen beroep worden besproken of evt. gesanctioneerd. Hier wordt in de eerste plaats beroep gedaan op eigen verantwoordelijkheidszin en geweten. Een voorbeeld is de eerbied voor de waarheid.

De ethiek zoekt naar de klaardere betekenis, de diepere grondslag, het waarom van de voorschriften. Het gaat om de fundamenten van wat juridisch of deontologisch wordt voorggehouden. Wet en plichtenleer dienen eigenlijk op dieper ethisch inzicht te stoeien, en hier kunnen conflicten ontstaan. Een duidelijk voorbeeld is het nationaal-socialisme en de Joden. De ethiek is het rechtvaardigend denken over en onderzoeken van wat goed handelen op een bepaald gebied wordt genoemd.

Wanneer in de jaren dertig een aantal werken verschenen, waarin ook deze ethische bekommernis in verband met de journalistiek naar voren kwam (5), dan is het wel opvallend dat na de tweede wereldoorlog vooral belangstelling bestond voor de opstelling van codices, doch dat het dieper ethisch denken minder aandacht kreeg. Hier moet het pionierswerk van prof. N. De Volder en van E. Gabel worden vermeld, die in de jaren vijftig en zestig terug aandacht hebben gewekt voor de ethiek in verband met journalistiek (6). Doch het is pas in de loop van de laatste vijftien jaar dat een aantal belangrijke publikaties over ethiek en media zijn verschenen, waarbij het wel zeer opvallend is dat in het laatste decennium de vraag naar ethische bezinning in verband met de media een aspect is van de algemene vraag naar grotere ethische bekommernis op vele levensgebieden, zoals in het begin van deze bijdrage beklamtoond werd (7). Hierbij is het treffend dat vaak zeer uiteenlopende opvattingen

worden verkondigd, dat deze meermaals geen diepgaande grondslagen hebben, en dat er toch een groot verlangen bestaat om tot een fundamentele, zo mogelijk universele ethiek in verband met de media te komen.

In 1978 had te Warschau een internationaal congres plaats over mediaproblemen, waarbij ook een werkgroep was opgericht over "Ethics and Mass Communication". De tussenkomsten dienaangaande van een aantal deelnemers uit West-Europa en de Verenigde Staten werden door prof. A. van der Meiden (Utrecht) gebundeld en in 1980 uitgegeven. Opvallend hierbij is, wat van der Meiden noemt, de dubieuze situatie van de ethiek. Zij komt op het einde van de belangstelling en wordt niet beschouwd als de basis van wat wij doen en communiceren. Ethiek zou het ganse communicatieproces moeten doordeesemen. Er is ook geen enkelvoudige ethische visie (8). Het is normaal dat er een veelvoudigheid van ethische opvattingen bestaat. Opvallend echter bij de medewerkers aan vernoemde publikatie is het gebrek aan diepgang, het pragmatisch en te sterk situatie-gebonden karakter van hun meningen, het weinig of geen inzicht in en onderscheid tussen dieperliggende principes en concrete vormgeving, zodat vele opvattingen gekenmerkt zijn door een te sterk relativisme. Men zoekt niet naar de metafysische grond van de ethiek. En toch is er een groeiende vraag naar een dieper inzicht in de verhouding ethiek en media. In een zeer recente bijdrage heeft prof. Dr. J. Wilke van de universiteit van Eichstätt hierop gewezen (9). Hij beklemtoont dat men vaak de ethiek van de media verwaarloost, doch dat anderzijds, vooral in de Verenigde Staten, een groeiende belangstelling is waar te nemen, die parallel loopt met de bezorgdheid voor de wetenschapstechniek, en dat ook de laatste jaren in Europa de ethiek van de media door een aantal auteurs op meer grondige wijze is bestudeerd (10). Hij wijst op de empirische en pragmatische houding van velen, waardoor juist het verlangen naar dieper inzicht is gegroeid, en het onderscheid tussen recht en ethiek duidelijker wordt.

Wat prof. J. Wilke onlangs schreef over de groeiende belangstelling voor de verhouding ethiek en media, werd ook uitgedrukt in het boek van prof. J.C. Kelly (Dublin) met een voorwoord van prof. R.A. White (London) (11). In deze studie beklemtonen zij dat een filosofie van de communicatie van fundamentele betekenis is voor de huidige communicatiewetenschap en dat de ethiek in dit verband (en het gaat vooral over de Angelsaksische wereld) vaak niet veel meer is dan een verzameling van "ad hoc" journalistieke conventies, juist door het gebrek aan een wijsgerige basis. Er is hier nood aan een bredere en diepere discussie.

In het tijdschrift *Communication research trends*, 1, London, 1980, waarvan prof. R. White de uitgever is, wordt een overzicht gegeven over het zoeken naar waarden in de ethiek van de media, aan de hand van Amerikaanse en Engelse publikaties (12). Volgens de aangehaalde auteurs bestaat er groeiende twijfel en cynisme, en verhindert de beklemtoning van de codices een systematische ethische studie in verband met de media. Er is te veel feitelijk empirisme en te weinig zin voor basiswaarden. Een systematische theorie van een ethiek van de media zou moeten worden uitgewerkt, en de grenzen van uiterlijke codes zouden moeten worden doorbroken. Er is nood aan een wijsgerige, ja ook theologische ondergrond. Zonder een gefundeerd waardensysteem en een aantal grondprincipes blijven wij aan de oppervlakte en

verzeilen in legalisme. En Cl. Christians (USA), na een overzicht van vijftig jaar, pleit voor een normatieve ethiek met algemene ethische principes.

Waar vinden wij dan een vertrekpunt en bepaalde essentiële grondslagen voor een ethiek van de media? In de vroeger aangehaalde publikatie van A. van der Meiden, met bijdragen van verschillende auteurs, verklaart de Utrechtse hoogleraar dat zijn vertrekpunten liggen in de westerse traditie van christendom en humanisme. Hij gelooft in "prima facie" normen, geformuleerd door de vaders van de Verlichting en gebaseerd op de bijbel en de humanitaire traditie. Klinkt dit standpunt misschien niet wat te westers, en moeten wij niet nog verder zoeken dan de bijbel, de decaloog en het christendom, het humanisme en de verlichting? Licht uiteindelijk het vertrekpunt niet in de mens zelf en in het menselijk denken doorheen de eeuwen.

Elke ethiek vertrekt van een antropologie, van een bepaalde visie op de mens. En deze mens leeft midden de andere mensen, de andere "zijnden" in de wereld. Het denken over zijn bestaan, over zijn handelen, over zijn verhouding tot de anderen, doet hem waarden ontdekken, die de uitdrukking zijn van zijn visie op mens en gemeenschap, waarbij deze waarden als menswaardig, of het miskennen ervan als menssonwaardig worden aangevoeld. Er leeft inderdaad in hem een primaire vorm van spontaan ethisch besef. Deze ethische reflectie is een groeiende en blijvende opgave, die juist het dynamisch karakter zal uitmaken van de ethiek doorheen het evoluerende cultuurpatroon van de geschiedenis. De mens zal bepaalde fundamentele waarden ontdekken, die blijvend zijn, die bepaalde grondprincipes zijn. Doorheen de wisseling van de historie worden deze 'prima praecepta' in normen verduidelijkt, die voor de mens oriënterend zijn, doch een relatief karakter hebben. Zij dienen steeds opnieuw te worden ingevuld, uitgaande van de fundamentele principes. Utilitarisme is hier niet houdbaar, en de ontkenning van essentiële grondprincipes leidt tot een onaanvaardbare situatie-ethiek. Zulke ethiek is niet statisch, doch ziet de mens in de samenleving in voortdurende evolutie, ziet hem als een historisch relationeel wezen, met inzicht, vrijheid en verantwoordelijkheid. Tot de diepste aspiraties van de mens, die zeer algemeen zijn, die steeds opnieuw worden gepreciseerd en nader omschreven, behoren o.m. de waarheid als overeenkomst met het reëel gegeven, de gerechtigheid als wat billijk lijkt, wat passend is, de vrijheid als het denken en handelen zonder onmiddellijke druk, de goedheid als wat onbaatzuchtig lijkt. De concrete invulling van deze fundamentele menselijke waarden zal variëren doorheen de tijd, doch de grondinspiratie blijft dezelfde. En de mens zal zich met verantwoordelijkheidszin hiertegenover moeten opstellen. Prof. J. Ghoos spreekt over de natuurwet als over de fundamentele zedelijke aanleg van iedere normale mens, en over de autonomie van de moraal als resultaat van het menselijk denken en het verstandelijk onderzoek van zichzelf, de relatie met de andere en de omgevende werkelijkheid. Prof. L. Janssens zegt dat de eisen van een menswaardig handelen door het menselijk denken kunnen worden achterhaald, zodat de inhoud van de decaloog uiteindelijk natuurwet is. Doch steeds moet worden gezocht naar een passende vormgeving en naar verantwoorde middelen om nieuwe verworvenheden in het bestaan te betrekken. Hier ligt de historiciteit of de relativiteit van de ethiek. En prof. G. Maertens zegt dat een

consensus over de zedelijke grondslagen voor de overleving van de wereld meer dan ooit geboden is (13).

Deze personalistische opvattingen van de zgn. Leuvense school, en die ik humane ethiek heb genoemd naar de woorden van P. Ricoeur "le souhaitable humain", omdat het geheel van deze fundamentele ethische waarden oriënteert naar het ideaal menselijke, worden ook buiten onze universiteit verdeeld. Ik verwijs b.v. naar prof. J.M. Aubert uit Straatsburg, die ook spreekt over fundamentele ethische principes gesteund op het wezen van de mens (14). Hij noemt de natuurwet de uitdrukking van de fundamentele vereisten van de totale menselijke natuur. Prof. R. White (London) spreekt over universele menselijke waarden die geldig zijn doorheen de geschiedenis en doorheen nationale en culturele grenzen (15). Ook Dr. H. Boverter (BRD) beklemtoont de nood aan een gemeenschappelijke ethos, een minimaal geheel aan mensenrechten en waarde-opvattingen over de vrijheid, de gerechtigheid en de waarde van de menselijke persoon (16). De opvattingen van prof. G. Maertens worden onderschreven door Dr. L. Wüst (Nederl.) in zijn artikel over Massamedia en levensbeschouwing (17), terwijl de Zwitserse professor L. Bosshart (Fribourg) als zijn mening geeft dat ethiek nood heeft aan klare doelstellingen op grond van algemeen aanvaarde waarden (18).

Doch keren wij terug naar de uiteenzetting van A. van der Meiden over zijn vertrekpunten voor een ethiek van de media. In het vervolg van zijn betoog dienaangaande komt hij tot drie fundamentele criteria waarop hij een communicatie-ethiek wil grondvesten nl. authenticiteit, vrijheid en verantwoordelijkheid. Wat in onze opvattingen zou betekenen: eerbied voor de waarheid en oprechtheid, gewetensvol beslissen, en verantwoordelijkheid verband met de inhoud en het effect van de informatie. De ethiek dient dan nog altijd verder de vraag te onderzoeken naar de zin en het waarom van waarheid, vrijheid en verantwoordelijkheid (19).

Pas dan is inderdaad de ethische bezinning volledig. Wanneer b.v. in de vele deontologische codices de eerbied voor de waarheid als eerste en voornaamste principe wordt aangegeven, moet het waarheidsprobleem in de ethiek nader worden onderzocht. Over welke waarheid gaat het in de media, en waarom heeft deze waarheid de voorrang? Hoe dient dit in concreto te worden gerealiseerd, welke zijn de problemen en de eventuele gerechtigde uitzonderingen? Dit ganse onderzoek behoort tot de communicatie-ethiek (20).

Wanneer wij dan hierbij aansluitend de vraag stellen naar een christelijke ethiek, dan kan hierop samenvattend een dubbel antwoord worden gegeven. De menselijke autonome ethiek, die wij de humane ethiek hebben genoemd, krijgt bij het gelovig christen zijn enerzijds een verduidelijking, een diepere inspiratie en motivatie, en anderzijds een eschatologisch perspectief. Wanneer de christelijke beleving een eigen oriëntatie geeft aan ons denken en doen, betekent dit dat het christelijk ethisch handelen een verdieping en een vervolmaking geeft aan wat wij verantwoord en gewetensvol volbrengen (21). Medemenselijkheid en broederlijke solidariteit worden naastenliefde, soms tot in de dwaasheid van het kruis, zoals wij allen voorbeelden kennen, ook uit de jongste geschiedenis.

Wij hebben gezien dat aan de basis van elke ethiek een antropologische visie ligt, een opvatting over het wezen van de mens, midden de andere wezens in

de wereld. Concrete ethische opgaven, moreel handelen, worden afgeleid uit het bestaan van de mens als vrije en verantwoordelijke persoon, die ook in relatie is met anderen. Deze laatste zijn eveneens autonome, bewuste en vrije wezens, die ik als zodanig moet erkennen, om in eerbied voor elkaar tot coëxistentie te komen. Wanneer wij ons bezinnen over de oriëntatie van ons handelen, neemt de menselijke persoon een centrale plaats in. Prof. J. Ghooz zegt dan ook terecht dat een filosofische visie over het totale wezen van de mens, midden de wereld, onontbeerlijk is (22). Dit heeft ook zijn betekenis voor de ethiek van de media. Ook zij zijn er uiteindelijk voor de mens. Informatie wordt dan op de eerste plaats een sociaal goed, en niet een koopwaar of een propagandamiddel (23).

H. Beuve-Méry, stichter van *Le Monde*, zei jaren geleden, dat de liefde tot de medemens centraal moet staan bij de nieuwsverbreiding, en dat de journalist zich moet hoeden voor gebrek aan belangstelling voor de gevolgen van zijn publikaties. Verantwoordelijkheid, zegde hij, maakt de grootste graad van vrijheid uit. En in diezelfde zin sprak Dr. Fr. Willinger (Oostenrijk) op een internationaal perscongres te Wenen (24).

De sociale communicatiemedia zijn de middelen van uitwisseling aangaande het dagelijks gebeuren in de schoot van de gemeenschap, en de journalisten zijn de tussenpersonen bij dit menselijke gebeuren, wat eigen verantwoordelijkheden meebrengt, verantwoordelijkheden met een sociale dimensie (25). In de geest van H. Beuve-Méry schreef E. Lucatello (Rome) in 1974 een boek om een pleidooi te houden voor een journalistiek op maat van de mens, waarin ook hij de sociale dienstbaarheid beklemtoonde (26).

Ethische overwegingen leiden ons inderdaad uiteindelijk tot wijsgerige beschouwingen over communicatie (27). En hieraan hebben zowel E. Gabel in de na-oorlogse jaren, als zeer recent de Afrikaanse auteur P.M. Balela, om een paar vooraanstaande auteurs te noemen, belangrijke en hoogstaande beschouwingen gewijd (28). De media brengen de wereld in staat van dialoog. Zij scheppen een relatie tussen mensen in het weten, de kennis van het dagelijks gebeuren. Communicatie wordt in zijn diepste betekenis ontmoeting met de andere, zij maakt de mens tot wereldburger en brengt elementen aan voor de verdere opbouw van de *communio*, de universele mensengemeenschap. Communicatie is een vitale noodzakelijkheid, zegt Balela. Méér dan ooit heeft de mens van onze dagen er behoefte aan. Om zichzelf te kennen en zich te bevestigen heeft hij de andere nodig. Hij is een sociaal wezen met openheid tot de anderen. Bij dit alles spelen de communicatiemedia een eerste en vooraanstaande rol. Wat dan ook voor de journalist grote verantwoordelijkheden meebrengt. Hij kan niet om het even wat zeggen, aan om het even wie, op om het even welke wijze, of om op het even welk ogenblik. Het is overgelaten aan zijn beslissing, waarbij de ethische evaluatie essentieel is. De mens tot wie hij zich richt, is inderdaad geen object maar een menselijke persoon, wiens waardigheid eerbied verdient. Terecht zegt dan ook H. Evers dat de journalist in staat moet zijn gebeurtenissen en ontwikkelingen op levensbeschouwelijk en ethisch terrein te herkennen en te waarderen op hun betekenis voor mens en samenleving (29).

In zijn belangrijke toespraak tot de vertegenwoordigers van de communicatiemedia op 15 september 1987 te Los Angeles, beklemtoonde paus Johannes

Paulus II dat aan de basis van alle mensenrechten de waarde ligt van de menselijke persoon, en dat de communicatie van invloed is op de wereldgemeenschap en de zaak dient van de universele solidariteit. De communicatie moet het algemeen welzijn dienen en de menselijke waardigheid bevorderen. Het visioen van een harmonieus verenigde mensengemeenschap door de communicatie betekent een grote hoop voor de wereld (30).

Een van de belangrijke problemen die gedurende vele jaren in de vergaderingen van de UNESCO zijn besproken, is de nieuwe informatie en communicatie orde (NOMIC). Het gaf aanleiding tot bewogen debatten, en als basis voor verdere discussie verscheen in 1980 het zgn. McBride-rapport (31). Het ging erom een nieuwe orde tot stand te brengen op het gebied van de communicatiemediën, waarbij de landen van de derde wereld een eigen, volwaardige plaats zouden kunnen innemen in het geheel van de wereldcommunicatie. Het is dan wel treffend dat in een van zijn laatste toespraken enkele dagen voor zijn afscheid, M. Amadou Mahtar M'Bow, directeur-generaal van de UNESCO, verklaarde in verband met de tegenstellingen in de huidige wereld, dat de zending van de UNESCO essentieel ethisch is, en dat dit haar grote uitdaging is (32). Een dergelijke uitspraak stemt tot nadenken, ook in verband met de communicatiemediën.

En in 1977, een maand voor zijn onverwacht overlijden, na tien dagen verhoor, schreef de grote Tsjechische filosoof J. Patocka, woordvoerder van Charta 77, de beweging van intellectuelen die zich inzet voor de mensenrechten: "Geen enkele gemeenschap, hoe goed zij ook mag uitgerust zijn op technisch gebied, zal kunnen functioneren zonder ethische ondergrond. De ethiek is er echter niet om de maatschappij te doen functioneren, maar eenvoudig opdat de mens mens zou zijn" (33).

Deze waarschuwing tot ethische reflectie is nadien ook door anderen uitgesproken. Betekent de nieuwe belangstelling voor de media-ethiek, die momenteel in de Verenigde Staten zo kenmerkend is (34), en die ook in Europa de laatste jaren weer opkomt (35), een antwoord op deze oproep?

NOTEN

(1) Zie bv. J.H. WEHLE, *Die Zeitung, Ihre Organisation und Technik*. Wien, 2e uitg. 1883; J. FRITZENSCHAF, *Die Praxis der Journalisten*. Leipzig, 1901; R. WREDE, *Handbuch der Journalistik*. Berlin, 1902.

(2) N.A. CRAWFORD, *The ethics of journalism*. New York, 1924; zie b.v. ook H.F. HENNING, *Ethics and practices in journalism*. New York, 1932; J. MESSNER, *Negative Kritik an der katholische Presse vom Standpunkt der Presse-Ethik*, in *Die Presse und der Katholik*. Augsburg, 1932; A. KOLLERBOHM, *Die ethischen Förderungen der katholische Kirche an die Presse*. München, 1936.

(3) Zie P.B. ASENJO, *Codigos Deontologicos de los Medios de Comunicacion*. Madrid, 1984.

(4) J. DEMARTEAU en L. DUWAERTS, *Rechten en plichten van de journalist*, Brussel, s.d.

(5) W. CARLE, *Weltanschauung und Presse*. Frankfurt, 1931; H. TRAUB, *Grundbegriffe des Zeitungswesen*. Stuttgart, 1933; J.H. KRUMBACH, *Grundfragen der Publizistik*. Berlin, 1935; E. DOVIFAT, *Zeitungswissenschaft*. Berlin, 1937; K. KURTH, *Kritik der Publizistik*, in *Zeitungswissenschaft*, 13e jg., 1938.

(6) N. DE VOLDER, *De ethiek van de pers*. Leuven, 1952; de vele publikaties van E. GABEL zijn later gebundeld in *L'enjeu des media*. Paris, 1971.

- (7) H. PROSS, *Moral der Massenmedien*. Köln-Berlin, 1967; E. GABEL, *op. cit.* Paris, 1971; R.W. LEONHARDT, *Journalismus und Wahrheit*. Luzern, 1976; G. DEUSSEN, *Wahrheit und öffentliche Meinung*. Köln, 1979; A. HUTER, *Zur Ethik der Massenmediën*, Wien, 1980; W.L. RIVERS, W. SCHRAMM, CL.G. CHRISTIANS, *Responsibility in mass education*. New York, 1980; A. VAN DER MEIDEN, *Ethics and mass communication*. University Utrecht, 1980; C.J. PINTO DE OLIVEIRA, B. BEGUIN, *L'éthique professionnelle des journalistes*. Fribourg (Suisse), 1981; A. AUER, *Anthropologische Grundlegung einer Medienethik* in A. HERTZ e.a., *Handbuch der christlichen Ethik*, B 111. Freiburg-Basel-Wien, 1982; K. KOSZYK, V. SCHULZE, e.a., *Die Zeitung als Persönlichkeit*. Düsseldorf, 1982; H. BOVENTER, *Ethik des Journalismus*. Konstanz, 1984; H. MAIER, *Ethik der Kommunikation*. Freiburg (Schweiz), 1985. Wij moeten hier ook vermelden het conciliedecreet over de publiciteitsmedia *Inter Mirifica*, Amersfoort, 1966, en de pastorale instructie *Communio et Progressio*, Amersfoort-Brussel, 1971.
- (8) A. VAN DER MEIDEN, *op. cit.*, p. 1-16.
- (9) J. WILKE, *Journalistische Berufsethik in der Journalistenausbildung*, in *Communicatio Socialis*, 2, Paderborn, 1987.
- (10) Zie o.m. A. AUER, *op. cit.*; H. BOVENTER, *op. cit.*; M. RUHL, *Ethik und Humankommunikation* in G. WODRASCHKE, *Jugendschutz und Massenmedien*. München, 1983; *Ethik, ein Gegenstand der Kommunikationsforschung?* in *Ethik und Kommunikation*, Stuttgart, 1980; U. SAXER, *Publizistische Ethik und gesellschaftliche Realität*, in *Communicatio Socialis*, 3, Paderborn, 1970; *Journalismus und Medienethik*, in *Media Perspektiven*, 1, 1984; onlangs werd aan de universiteit te Amsterdam een doctoraatproefschrift verdedigd: H. EVERS, *Journalistiek en ethiek*, nov. 1987.
- (11) J.C. KELLY, *A philosophy of communication*, London, 1981.
- (12) B. RUBIN e.a., *Questioning Media Ethics*. New York, 1979; *Media Ethics*, W.A.C.C. Journal, 4, London, 1979; CH. CURRAN, *The Seamless Robe*. London, 1979; CL. CHRISTIANS, *Fifty years of scholarship in media ethics*, *Journal of Communication*, 4, 1977; J.L. HULTENG, *The Messengers' Motives. Ethical Problems of the News Media*. Englewood Cliffs, N.J., 1976; BR. M. SWAIN, *Reporters Ethics*. Iowa State University Press, 1978.
- (13) J. GHOOS, *Is er een christelijke ethiek?* Averbode, 1982; L. JANSSENS, *De zedelijke normen*, in *Ethische vragen voor onze tijd*. Antwerpen-Amsterdam, 1977; Christus en de moraal in *Christendom en Secularisatie*. Antwerpen, 1970; G. MAERTENS, *Crisis en Vernieuwing. Beschouwingen over het waardenprobleem in onze tijd*. 's Hertogenbosch, 1983.
- (14) J.M. AUBERT, *Droits de l'homme et morale chrétienne*. Paris, 1984.
- (15) R. WHITE, *The church and media ethics*, *Communication research trends*, 1, London, 1980.
- (16) H. BOVENTER, *Der Journalist und die Pilatusfrage* in K. KOSZYK en V. SCHULZE, *Die Zeitung als Persönlichkeit*. Düsseldorf, 1982.
- (17) L. WÜST, *Massamedia en levensbeschouwing*, in H. HEMELS en H. HOEKSTRA, *Media en religieuze communicatie*. Hilversum, 1985.
- (18) L. BOSSHART, *Anmerkungen zu den internationalen Grundsätzen der journalistischen Berufsethik*. (Handschrift), Freiburg, 1985.
- (19) H. BOVENTER, *Ethik des Journalismus*. Konstanz, 1984, p. 17.
- (20) L. MEERTS, *Nuttige halve waarheden?* in *Communio*, 4, Gent, 1987.
- (21) L. JANSSENS, *op. cit.*, p. 74-82; J. GHOOS, *op. cit.*, p. 119-122.
- (22) J. GHOOS, *op. cit.*, p. 81-113; J.M. AUBERT, *op. cit.*, p. 18.
- (23) H. BOURGES en J. GRITTI, *Le village planétaire, l'enjeu de la communication mondiale*. Dakar, Abidjan, Lomé, 1986.
- (24) FR. WILLINGER, *Une presse pour l'homme*. Genève, 1978, p. 8.
- (25) B. VOYENNE, *L'information aujourd'hui*. Paris, 1979, p. 20-21, 39, 290-291.
- (26) E. LUCATELLO, *Giornalismo a misura dell'uomo*. Roma, 1974.
- (27) J.C. KELLY, *op. cit.*, p. 1-9.
- (28) E. GABEL, *op. cit.*, p. 403-406, 421-440; P.M. BALELA, *De la communication avec l'autre à la réalisation de soi*. Rome, 1985, p. 15-33.
- (29) H. EVERS, *Levensbeschouwelijke en ethische toerusting van toekomstige journalisten* in J. HEMELS en H. HOEKSTRA, *op. cit.*, p. 412.

- (30) JOHANNES PAULUS II, *Meeting with communications specialists*. Los Angeles, 1987, Holy See Press Office, doc. 28.
- (31) L. McBRIDE, *Voix multiples, un seul monde*. Paris, 1980.
- (32) A.M. M'BOW, *L'Unesco doit continuer à privilégier le débat intellectuel*, UNESCO Presse, nr. 59, Paris, 1987.
- (33) J. PATOCKA, zie *Le Monde*, 19 mars 1977; *La Croix*, 11 mai 1977.
- (34) J. WILKE, *op. cit.*, p. 113-114; H. EVERS, *op. cit.*, p. 410; M. TRABER, director W.A.C.C., London, *Letter* 15 sept. 1987.
- (35) Zie vooral onder (7) een aantal belangrijke Europese publikaties uit de laatste jaren.